

Albin Koprukowniak

"Międzyzaborowe kontakty
ziemiaństwa", red. Wiesław Caban,
Stanisław Wiech, Kielce 201 :
[recenzja]

Rocznik Lubelski 38, 219-220

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Międzyzaborowe kontakty ziemiaństwa, red. Wiesław Caban
i Stanisław Wiech, Kielce 2010, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-
Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, ss. 353.

Niniejsza publikacja jest kolejną propozycją wydawniczą Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach dotyczącą dziejów ziemiaństwa polskiego w dobie nowożytnej i najnowszej. Książka znacznie poszerza dotychczasowy zakres tematyczny studiów nad tą warstwą społeczną zawarty w czterech kolejnych tomach materiałów ogólnopolskich i międzynarodowych sesji naukowych zorganizowanych przez wymieniony Instytut. Jego pracownicy i inicjatorzy badań nad ziemiaństwem doskonale wpisali się w szerszy nurt zainteresowań naukowych tą problematyką. Słusznie zwracają uwagę w nocie od redakcji – profesorowie Wiesław Caban i Stanisław Wiech – że problem uwidoczony w tytule tej pracy zbiorowej „w dotychczasowych badaniach nad dziejami ziemiaństwa polskiego w latach 1795–1918 był praktycznie niewidoczny”. Stało się to zachętą do podjęcia tej problematyki, czemu także sprzyja fakt ułatwionego dostępu do archiwów Litwy, Białorusi, Ukrainy i Rosji, dający znacznie szersze niż dotychczas możliwości porównania roli i miejsca ziemian w strukturach społecznych, politycznych, a także w sferze kultury na Kresach i ziemiach polskich pod zaborami.

Omawiany tom zawiera 22 artykuły i rozprawy opracowane przez historyków z różnych ośrodków w kraju, w tym z Lublina, a także z Wilna i Doniecka. Praca składa się z dwóch części. W pierwszej w 11 opracowaniach uwagę skoncentrowano na aspektach metodologicznych i poznawczych, na potrzeby badań międzyzaborowych kontaktów ziemiaństwa (W. Caban, S. Wiech), na międzyzaborowych kontaktach ziemiaństwa Królestwa Polskiego w świetle raportów żandarmerii rosyjskiej (S. Wiech), kontaktach polskiego ziemiaństwa z Ukrainą z Królestwem Polskim w drugiej połowie XIX w. (Tadeusz Epsztein), międzynarodowych kontaktach ziemiańskiej inteligencji wileńskiej na przełomie XIX i XX w., z podtytułem *Miłośnicy starożytności* (Henryka Ilgiewicz), wielkiej polskiej własności ziemskiej na Prawobrzeżnej Ukrainie w drugiej połowie XIX w. (Nadia Temirowa – Donieck). Zwraca uwagę, że w 1860 r. w trzech guberniach tej części Ukrainy (kijowskiej, podolskiej i wołyńskiej) było 4386 właścicieli polskich, a innych tylko 1085. Polacy posiadali 5674,1 tys. dziesięcin gruntów, co stanowiło 82,6%, gdy inni – 1199,1 tys. dziesięcin (17,4%). Dane te świadczyły o sile polskiego ziemiaństwa na tym obszarze; trójzaborowej współpracy ziemiaństwa na przykładzie działalności krakowskiego Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego (Jerzy Kuzicki); ziemiaństwie polskim w Tarnopolskiem w świetle wojskowego spisu ludności z 1809 r. (Krzysztof Ślusarek); międzyzaborowych kontaktach ziemianek w XIX i na początku XX wieku i ich znaczeniu dla modelu życia rodzinnego polskiego ziemiaństwa (Aneta Bołdyrew); karnawale w Krakowie w 1909 r., impresjach na marginesie *Dziennika* Janiny z Puttkamerów Żółtowskiej (Zbigniew Opacki); gospodarczych kontaktach polskiego ziemiaństwa zaboru austriackiego i rosyjskiego w czasie I wojny światowej (Tomasz Kargol). Tę część opracowania wieńczy artykuł Jana Lewandowskiego

zatytułowanym *Galicjusz w Koronie w czasie Wielkiej Wojny. Na podstawie dzienników Augusta Krasickiego i Jana Hupki*. Przywołana treść pierwszej części książki uświadamia jednoznacznie wielką różnorodność tematyczną wzajemnych kontaktów ziemian polskich w XIX i XX w. w ujęciu międzyzaborowym i tym samym znacznie poszerza naszą dotychczasową wiedzę na wspomniany temat oraz zachęca do dalszych w tym zakresie nadań naukowych.

W drugiej części zamieszczono 11 opracowań, które w większości dotyczą kwestii biograficznych przedstawicieli różnych rodzin i rodów, w tym arystokratycznych, polskich ziemian, a mianowicie: *Kontakty międzyzaborowe rydzyskiej linii Sułkowskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w.* (Stanisław Borowiak); *Rodzina Korybut-Daszkiwiczów. Kontakty międzyzaborowe* (Maria Korybut-Marciniak); *Międzyzaborowe kontakty Potockich z linii chrząstowskiej* (Jarosław Kita); *Kontakty międzyzaborowe Elżbiety z Branickich Krasieńskiej i jej rodziny w połowie XIX wieku* (Julia Anna Słupska); *Życie między zaborami Ignacego Lubowieckiego* (Norbert Kasperek); *Stanisław Rostworowski, szwoleżer napoleoński i ziemianin Kongresówki* (Piotr Biliński); *Losy Józefa Korzeniowskiego (1797–1863), pisarza i pedagoga w Galicji i w Warszawie* (Adam Massalski); *Jerzego Moszyńskiego walka o wolność słowa ponad zaborami i ponad opinią polską w zakresie problematyki włościańsko-ziemiańskiej* (Henryk Bałabuch); *Współpraca z prasą warszawską i krakowską ziemianina z Podola – Józefa Antoniego Rollego (1829–1894)* (Radosław Kutty); *Wojciech Kossak a ziemiaństwo zaboru rosyjskiego* (Dariusz Klemantowicz); w końcu *Życiorys Piotra Mańkowskiego jako przykład międzyzaborowych kontaktów ziemiaństwa do 1914 roku* (Wojciech Ziomek). Podobnie jak w części pierwszej, także w drugiej zakres tematyczny i chronologiczny jest również znaczący, poczynając od przedstawicieli arystokracji do ziemian Królestwa, Galicji oraz Poznańskiego, inteligencji polskiej, artystów (W. Kossak) i pisarzy (J. Korzeniowski) oraz publicystów.

Książka jest bardzo różnorodna, daje wgląd w łamanie barier międzyzaborowych ziemian polskich, co, jak się okazało, nie było zbyt trudne. Był nieustanny przepływ ludzi i ich myśli ponad kordonami. Omawiana publikacja daje liczne przykłady aktywności społeczno-kulturalnej tej warstwy społecznej, jakże często pomijanej i pomniejszanej.

Książka jest bardzo starannie wydana, w czym bezsprzeczna zasługa redaktorów i Wydawnictwa Uniwersyteckiego. W przekonaniu piszącego zasługuje na popularyzację i lekturę, do czego zachęcam. Przydałby się indeks nazwisk, ułatwiający poruszanie się po gąszczu faktów i osób.

*Albin Koprucki
Lublin*